

**EGY INNOVATÍV FEJLESZTÉSI PROJEKT
KONFLIKTUSPOTENCIÁLJÁNAK ALKALMAZOTT
ANTROPOLÓGIA VIZSGÁLATA – CSERNELY ESETE**

**APPLIED ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS ON THE CONFLICT
POTENTIAL OF AN INNOVATIVE DEVELOPMENT PROJECT –
CSERNELY CASE**

KOTICS JÓZSEF¹

Tanulmányom a roma–magyar együttélési formákat történeti dimenzióban kívánja megragadni. Külön hangsúlyt kap a csernelyi roma társadalom belső tagoltsága, újabban létrejövő törésvonalai, az eltérő értékrendszer és az alkalmazkodási minták bemutatása. A roma–magyar együttélés narratív struktúrájának átfogó elemzése a cigány és a többségi társadalom eltérő nézőpontjának, cselekvési gyakorlatának, egymásról formált képének bemutatását célozza.

Kulcsszavak: Alkalmazott antropológia, biomassza projekt, együttélési minták, helyi társadalom konfliktusai, a konfliktus hatása a projekt megvalósítására

In my paper I focus on the patterns of living together from a historical point of view. A special focus is given to the inner configuration of the Roma community of Csernelly and also to the specific system of values and norms. The complex analysis of the narrative structures of Roma and Non-Roma living together is carried out in order to describe the different points of views, behavioral patterns and images of the other that exist in the village.

Keywords: Applied Anthropology, biomass project, patterns of living together, conflicts of the local society, the impact of conflicts on the project.

Bevezetés

A mai társadalmi-kulturális átalakulási folyamatok igénylik az interdiszciplináris, közvetlenül alkalmazható gyakorlati társadalomtudományi ismeretekkel rendelkező szakemberek szerepvállalását, akik a nyilvános társadalmi élet különböző színterein képesek kompetens, a döntéshozók véleményalkotását szakszerűen segítő állásfoglalásra, konfliktushelyzetek és társadalmi krízisek kreatív kezelésére. A gyakorlati döntésekhez szükséges hiteles tudás egyik igen fontos alkotóeleme az immanens, direkt információ. A közvetlen társadalmi és kulturális tapasztalatszerzés tudományosan megalapozott és elismert, bevett gyakorlata a terepmunkára épülő antropológiai tudás. A nemzetközi tapasztalatok egyértelműen jelzik, hogy a kulturális antropológia elméletei, módszerei és kutatástechnikái segítségével a komplex társadalmak problémái nem csak megismerhetők, hanem az ismeretek közvetlenül is visszafordíthatók a társadalmi problémák kezelése során.

¹ Miskolci Egyetem, Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet
3515 Miskolc-Egyetemváros
kotics.j@gmail.com

Az antropológiai megközelítés a kultúra belülről való leírására, a cselekvő ember saját nézőpontjának feltárására törekszik. Az érintettek szemszögéből való vizsgálódás a kultúra olyan jelentés-összefüggéseit tárja fel, amelyek révén mélyebb, közelebb, hitelesebb képet kap a kívülálló. Korunk szociokulturális jelenségeinek vizsgálatában kiemelt szerepet kap ez a látásmód, mert az életmódok és értékrendek hagyományos keretei feloldódtak. A folyamat eredményeként megjelenő plurális életformák, életstratégiák, életstílusok komplexuma átfogó megközelítést követel. Az antropológiai perspektíva társadalmunk változási folyamatairól holisztikus megközelítésmódja, komparatív szemlélete, kulturális relativizmus és a résztvevő-megfigyelői pozíciója révén olyan tudást képes közvetíteni, amely hozzájárulhat a társadalmi cselekvést követelő kérdések eredményes kezeléséhez. Az alkalmazott antropológia olyan, kutatáson alapuló, a gyakorlatban használható eredményeket szolgáltató tudomány, mely képes arra, hogy kutatási adatai, közvetlen beavatkozási javaslatok, illetve szakpolitikai ajánlásai által változásokat idézzon elő egy adott kulturális rendszerben, avagy megőrizze annak integritását [1].

Az alkalmazott antropológiának három fő terméke van:

1. **információ:** puszta, nyers adat, mely mind tudományos elméletnek, mind pedig gyakorlati alkalmazásnak az alapja lehet,
2. **szakpolitika:** következetes cselekvési terv egy adott társadalmi kérdés/probléma megoldására,
3. **beavatkozás:** alternatív megoldás, melyhez konkrét törvényi, állami aktus nem társul. A közösség és az antropológus együttesen dolgozza ki azt a cselekvési tervet, mely az adott mikrotársadalmi szinten megoldást jelenthet egy – a közösség által meghatározott – problémára.

Az alkalmazott antropológia különböző társadalmi fejlesztési projektekhez 4 szinten tud kapcsolódni:

1. **helyzetfelmérés,** melynek során a lokális közösség szociokulturális, fejlesztésbe vonható tőkájének feltárására kerül sor. Cél: felmérni – háztartások szintjén – a társadalmi és gazdasági állapotot, prioritásokat és problémákat. A vizsgált szektorok: társadalmi-kulturális szerveződés, oktatás, egészségügyi, gazdasági potenciál, közösségi potenciál, infrastruktúra, létfenntartás stratégiái. A megszerzett adatok alapján megfogalmazásra kerülnek a projekt célzott közönségének igényei, preferenciái.
2. **kockázatelemzés:** a projekt megvalósíthatóságának komplex feltételeit és alternatíváit vizsgálja a helyiek nézőpontjából, utal a lehetséges konfliktusokra,
3. **kommunikáció a felek között.** Egy kommunikációs stratégia működtetése a projektben érintett szereplők közötti információáramlás elősegítése érdekében,
4. **folyamat hatásvizsgálata** – azt elemzi, hogyan változik a fejlesztés időszakában és következtében a társadalmi környezet.

Számos nemzetközi példa bizonyítja, hogy a különböző fejlesztési programok, projektek csak abban az esetben lehetnek sikeresek, ha azokat megelőzi egy – a tervezett projekt-környezetben végzett – hatástanulmány. Általános tapasztalat, hogy a lokális közösség társadalomtörténeti összefüggéseinek ismerete nélkül eredményesen működtetett cselekvési terv nehezen megvalósítható.

A Miskolci Egyetem multidiszciplináris összetételű kutatócsoportja (mérnökök, szociológusok, antropológusok, közgazdászok, jogászok) arra vállalkozott, hogy megalkosson egy olyan biomassza felhasználásán alapuló településre szabott energiaellátási modellt, amely képes kistelepek hőenergia igényének teljes vagy részbeni kielégítésére. A mintaprojekt helyszíne az Ózd és Szilvásvárad között félúton található település, Csernely, ahol a cél egy olyan, helyben megtermelt, megújuló energiatermelésen alapuló hőtermelési rendszer kidolgozása, amely kiváltja a földgáz felhasználást, munkahelyeket teremt, bevonja a termelésbe az alulhasznosított területeket, és energiafelhasználóból energiatermelővé is teszi a települést [2]. A társadalomtudományos orientáltságú vizsgálatok a projekt sikeres megvalósítását szolgáló konfliktuspotenciál feltárására és a projekt színterére vonatkozó kockázatelemzésre fókuszáltak [3].

Alkalmazott antropológiai szemléletű kutatásunk arra a feltevésre épül, hogy a szociokulturális háttér felderítése nem merülhet ki Csernely község alapvető viszonyainak leírásában. A biomassza projekt komplex fejlesztési terv, amely a gazdasági – energetikai és munkaerő-piaci – hatásain túl nyilvánvaló befolyást gyakorol a lokális társadalom bevett kapcsolatviszonyaira. A projekt tervezhető aspektusa a csernelyi társadalom életére gyakorolt hatásainak értelmezése. [4]

A „Biomassza alapú településenergetikai rendszer kidolgozása” című projekt sikeres megvalósításának elengedhetetlen feltétele, hogy a helyi társadalom tagjai együttműködők és elfogadók legyenek a tervezett fejlesztéssel kapcsolatban. A teljes lakosságra kiterjedt kérdőíves felmérés (2001. július) egyik legfőbb tanulsága, hogy a csernelyi lokális társadalom legfeszítőbb konfliktusa a helyi magyar és a betelepülő cigány lakosság eltérő életviteléből, érték- és normarendszeréből eredeztethető. A roma/nem roma lakosság újonnan keletkező konfliktusai a Biomassza projekt megvalósításának komoly gátját jelentik. Tanulmányom a cigány–magyar együttélési formákat történeti dimenzióban kívánja megragadni.

Tanulmányom a csernelyi lokális társadalom együttélési gyakorlatának mintázatát írja körül a kérdőíves kutatáshoz kapcsolódó kvalitatív interjúk eredményeire alapozva. Külön hangsúlyt kap a csernelyi roma társadalom belső tagoltsága, újabban létrejövő törésvonalai, az eltérő értékrendszer és az alkalmazkodási minták bemutatása. A roma–magyar együttélés narratív struktúrájának átfogó elemzése a cigány és a többségi társadalom eltérő nézőpontjának, cselekvési gyakorlatának, egymásról formált képének bemutatását célozza.

A kutatási probléma konceptualizálásához szükséges, hogy röviden áttekintsük a csernelyi társadalom meghatározó szociológia paramétereit [5]. A falu lakossága 1900-ban 1227 fő, ez a két világháború között jelentékenyen megnövekszik, 1940-ben 1474 fő, a háborút követő időszakban a népességszám minimális mértékben növekszik, 1960-ban kulminál, ekkor 1496 főre emelkedik. Innentől kezdve folyamatos és jelentős mértékű népességszám csökkenés következik be. 1980-ban 1292 fő, a rendszerváltáskor már csak 1091 fő Csernely lakossága. Azóta is folyamatos a népesség fogyása. 2010-ben 800 főt tart nyilván az önkormányzat, azonban mára már ez jóval kevesebb, a census adatok alapján (a 2011 nyarán végzett kutatás adatai), a népesség ekkorra az 1960-as érték felére csökken.

A változások fő eredője az elvándorlási potenciál megnövekedése, amelynek legfőbb oka a bányák, környező gyárak, üzemek bezárása [6]. Azonban ettől függetlenül is zajlik egy migrációs folyamat: a helyiek szakmát tanuló rétege és képzett értelmiségi csoportok már a szocialista modernizáció időszakában is a városba orientálódnak. A rendszerváltást követő időszakban megindul egy ezzel ellentétes népességmozgás is: a faluba való bevándorlási folyamat. Ez azonban nem tudja ellensúlyozni a népesség előregedéséből és a fiatal,

szakképzett generáció ma is folyamatos elvándorlásból keletkezett népességdeficitet. A bevándorlás főbb jellemzője, hogy elsődlegesen idegen etnikumú csoportok jönnek a faluba. A meghatározó migrációs folyamat a környező települések roma lakosságának a faluba költözése. Kezdetben a megüresedő házakat vették meg az állam által rendelkezésre bocsátott szociálpolitikai támogatásból (Fészekrakó program), ma már egyre gyakoribb az üresen maradó házak önkényes birtokbavétele. A másik migrációs tendencia holland és belga családok faluba költözése, amely a rendszerváltást követően indult meg, és az utóbbi években elakadni látszik, összefüggésben a romák nagyarányú faluba költözésével.

A migrációs folyamatok eredményeként a lokális társadalom alapvetően három szegmensét találjuk a faluban: a túlnyomórészt nyugdíjasokból álló, előregedett, egy-két fős háztartásokban élő magyar lakosságot, az őslakos csernelyi cigányokat és leszármazottaikat, valamint az utóbbi 10 évben a faluba költöző roma családokat. Arányait tekintve a majd 50 roma család a népesség megközelítőleg 40 százalékát adja. A faluban még jelenleg is megtalálható óvodában kizárólag roma gyerekek vannak. Az iskolát 2009-ben zárták be. A csernelyi nem roma szülők néhány éve gyerekeiket a környező települések iskoláiba írtatták át, hogy ne kelljen a cigányokkal együtt a helyi iskolába járniuk. Ennek következtében lecsökkent az iskolába járó gyermekek száma, és az önkormányzat a normatív támogatásból nem tudta finanszírozni többé a működtetést és a fenntartást.

A falu foglalkoztatási mutatói szerint jelenleg a lakosság több mint fele inaktív nyugdíjas, az aktív korúak túlnyomórésze munkanélküli, csak néhány család rendelkezik önálló munkából származó jövedelemmel [7].

A csernelyiek a XX. század első évtizedétől a környék bányáiban (Farkaslyuk, Somsály) és az ózdi Vasgyárban találtak munkát [8]. Bár volt néhány mezőgazdaságból megélő család is, alapvetően bányászatból és ipari munkából tartották fenn magukat [9]. A falu az 1980-as évekig sikeres modernizációs utat jár be, kitűnőek voltak a munkalehetőségek, az adott keretek között lehetőség volt az anyagi gyarapodásra és a polgárosodásra. A visszaemlékezések ezt az időszakot mint a gazdagság és siker periódusát jelenítik meg, amely élesen szemben áll napjaink viszonyaival. Az egykor virágzó település jelenleg rengeteg problémával küzd: szegénység, előregedő társadalom, az újonnan betelepülőket övező konfliktushelyzetek, a fiatalok elvándorlása és az önkormányzat eladósodása.

1. A cigány–magyar együttélés narratívái

Idődimenzióját tekintve a magyar–cigány együttélés narratívája az alábbiakban írható le:

- az idillikus együttélést megvalósító múlt,
- a konfliktusos jelen,
- a helyi magyarság számára kilátástalan jövő.

Ez a narratíva a falu jövőbeli lehetőségeit a hanyatlás, a pusztulás fogalmával jeleníti meg. A helyi társadalom felfogásában az utóbbi 10–15 évben az életvilágbeli rend ellehetetlenült, ennek okai egyértelműen kívülről jönnek: a környező települések bányáinak és gyárainak bezárása, valamint a betelepülő cigányok okozzák felfogásuk szerint a falu sorsának megromlását. A pusztulás narratíva legfőbb attribútumai: az előregedés, az életkörülmények nagyfokú romlása, sok esetben ellehetetlenülése, a jövőkép perspektívátlansága, a falu társadalmi rendjének felbomlása, a kriminalizált mindennapok miatti félelem, veszélyezte-

tettség. A hanyatlás legfőbb okává általánosabb értelemben a falu „elcigányosodása” válik. A településre jellemző szociális, egzisztenciális problémákat a helyi lakosság tagjai leginkább „etnikai” problémaként tematizálják. Ez a felfogás csak az utóbbi évtizedben vált meghatározóvá, a bányák szocialista időszakban történő bezárását követő népességelvándorlás érezhetően törést jelentett a falu addigi fejlődésében, majd a rendszerváltást követő gyárbezárások ezt a szociális feszültséget tovább erősítették, ekkor azonban nem kapott még etnikai színezetet a változási folyamatok helyiek általi értelmezése.

A cigányokról szóló narratívák sok esetben disztingválják az autochton (öslakos) és allochton (beköltöző) csoport között, de az esetek nagy többségében a negatív tulajdonítások az általában vett cigány képéhez társulnak. Azonban a depravációs (veszteség) olvasattal szemben létezik egy másik modell is, amelyet az újjászületés (revival) narratívájának nevezhetünk. Ennek fő jellemzője, hogy a jelenlegi helyzet nem feltétlenül vezet a falu teljes pusztulásához. A folyamat nem irreverzibilis, bizonyos körülmények együttes fennállása esetén visszafordítható a falu teljes elsüllyedésének folyamata. Ebben a felfogásban Csernely természeti környezete és adottságai olyan potenciált jelent, amelyre – a kedvezőtlen jelenbeli állapotok ellenére – alapozható a jövő. De ezt a jövőt az integrálódni nem képes cigányok nélkül képzelik el. A lovas turizmus felfuttatása, a Sturmman kastély felújítása és turisztikai célokra való hasznosítása, helyi múzeum létrehozása, alternatív energiaforrások kialakítása jelentenék a megújulás főbb összetevőit. Ez lendítené ki a falut a mai mélypontról. A koncepció azzal számol, hogy a „problémás” cigánycsaládok, „akik nem szeretnek ott élni, ahol rend van,” a fellendülést látva önként elköltöznének a faluból. Más felfogás szerint a konfliktusokat okozó cigány családok elköltözésének folyamata külső szereplők többevonását igénybe véve lenne felgyorsítható.

2. A romákról formált kép és annak változásai

Pontos statisztikai adatok hiányában nem tudható, mióta élnek a településen cigány családok. Az emlékezettel elérhető időszakban – ha nem is nagy számban – bizonyosan vannak Csernelyben magyar nyelvű muzsikuss cigányok, akik a falu temetőhöz közeli részén elkülönülten éltek. Az 1980-as években 30–35 ház volt a „cigányszögnek” nevezett részen, később térbeli szegregációjuk megszűnik, és a faluban vesznek házat maguknak. Miután a zenélésből való jövedelemszerzés a szocialista modernizáció időszakában csak kevés családnak nyújtott biztos megélhetést, a helyi romák is a bányákban és környező gyárakban vállaltak munkát. A muzsikálásból szerzett jövedelem csak kiegészítő forrásként maradt meg. Közülük több család az 1980-as évektől kezdődően nagyvárosokba, elsősorban Budapestre költözött, ahol többen komoly szakmai karriert futottak be. A helyiek ma is büszkén emlegetik ezeket a sikeres zenész cigányokat, különösen Berki Béla nemzetközileg is elismert tevékenységére büszkék. A Csernelyben maradt roma családok a jövedelemszerzési tevékenységek tekintetében, az érték- és normarendszert illetően, az életvezetési gyakorlatok vonatkozásában teljesen integrálódtak a polgárosult helyi társadalomba [10]. A rendszerváltásig a romák száma nem éri el a falu lakosságának tíz százalékát sem. A romák száma az utolsó tíz év beköltözéseinek következményeként ma eléri a lakosság majd 40 százalékát, úgy hogy arányát tekintve a beköltöző családok vannak már többségben. Havas Gábor borsodi kutatásai arra utalnak, hogy a roma népesség számában a 20 százalék elérése az a határ, amikor is egyre nagyobb konfliktusok keletkeznek a roma–magyar együttélés-

ben, a nem cigányok elköltözésének üteme jelentősen felgyorsul, és ennek következtében az „elcigányosodás” folyamata nagy valószínűséggel visszafordíthatatlanná válik [11].

Kutatásunk alapján azt mondhatjuk, hogy Csernelyben nem önmagában a roma népesség arányának jelentékeny növekedése vezetett az együttélés korábbi mintáinak lényeges változásához, a konfliktushelyzetek megnövekedéséhez. A lokális társadalom számára a környékbeli cigány családok beköltözése teremt új helyzetet, hiszen az addig érvényesnek tekintett viselkedési minták nem lesznek érvényesek többé a magyar–cigány együttélésben.

A csernelyiek élesen elkülönítik a faluban élő romák két csoportját. A cigányokról fogalmazott narratívumok konstans eleme a tősgyökeres és a betelepülő kategóriája. Ezeknek a kategóriáknak van egy értéktelített szinonimája is a helyiek szóhasználatában, amely a „rendes” cigány fogalmát az őslakos, míg a „problémás” cigány megnevezést a betelepült romákra alkalmazza.

A betelepülő cigányokról kialakított képben a rájuk vonatkozó főbb attribútumok: igénytelen körülmények között élnek, lopásból és segélyekből tartják el magukat, megbízhatatlanok a munkában, agresszívok, nincs bennük kitartás sem a tanulásban, sem más tevékenységekben, csak akkor fogadják el a munkát, ha már egyáltalán nincs mit enniük. A betelepülő cigányokhoz olyan értékek, vagy értékhiányok rendelődnek, amelyek az őket leértékelő magatartást legitimálják [12].

A betelepült cigányok és a falu többi lakosa között nagyon szűk az érintkezések, a találkozás zónája. Sem igény, sem mód nincs egymás életformájának jobb megismerésére. A gazdasági kölcsönösségek, spontán együttműködési formák hiánya a cigány–magyar viszony társadalmi aspektusát is befolyásolja. Az interetnikus találkozásokban az előítéleteség és a feszültségek fokozódása tapasztalható. A faluban élő magyarok számára létezik egy általános tudás a betelepült cigányokról, ezen ismeretekhez azonban nem kapcsolódik az élmények konkrétsága. Más esetben a konkrét élmények közül azok értékelődnek fel, amelyek a negatív beállítódásukat erősítik meg.

A korábban is helyben élő romák felfogásában a betelepülő cigányok ugyanolyan negatív megítélést kapnak, sőt a tulajdonítások is teljesen egyezőek, mint a többségi magyarok körében. A polgárosult életformát élő, tősgyökeres csernelyi cigányok mereven elhatárolódnak a beköltözőktől, lenézik őket és az érintkezés minden formáját kizártnak tartják velük kapcsolatban. A beköltözők megjelenésével sikeres integrációjukat látják veszélyeztetve [13].

A megbízhatónak tartott tősgyökeres csernelyi cigányokról teljesen eltérő képet élhetnek a helyiek, és más magatartásmintákat tartanak velük szemben érvényesnek. A róluk fogalmazott vélekedések a tökéletes inverzét adják a beköltöző csoporténak: rendesek, dolgozók, tiszták, megbízhatóak, becsületesek stb. Velük ma is általánosak az alkalmi munkakapcsolatok. Számukra a kisebb kölcsönök nyújtása korábban is bevett gyakorlat volt és ma is az, hiszen ők minden esetben visszaadják azt. A helyi cigányok felvették a többség vallását, elsősorban voltak, a többiekkel együtt béralkalmazottak, templomba is jártak. A komaság révén létrejött műrokonság ma is intenzív személyes kapcsolat fenntartását jelenti a törzsökös cigány és a magyar család között.

Az idillikusnak megjelölt roma–magyar kapcsolat bizonyos aspektusai már a múltban is aszimmetrikus viszonylatot jelentettek. Ebben a keretben értelmezhető a komasági viszony létrejötte és intenzitása. A századelőtől a rendszerváltásig teljesen bevett gyakorlat volt, hogy a helyiek római katolikus vallását felvevő és gyakorló, kis létszámú roma zenészcsoportok gyermekeik keresztszülőjének és bérma keresztszülőjének helyi magyar csa-

ládokat kértek fel. Azonban fordítva ez egyetlen esetben sem fordult elő. Ez a patriarchális jellegű viszony egyértelműen arra utal, hogy a konfliktusmentes együttélési gyakorlat ellenére a két etnikum között húzóódó határok élesek. A szociológiai és antropológiai kutatásokban egyértelműen kirajzolódó kép a falusi társadalmakban létrejövő cigány–magyar kapcsolatokat illetően azt mutatja, hogy a magyarok igen negatív, tartósan létező sztereotípiarendszert működtetnek a cigányok megítélésben. [14] A roma–magyar együttélés rendszerváltást megelőző gyakorlatában a helyi magyarság a cigányokkal szemben nem működtette ezt a sztereotípi- és előítélet rendszert, nem leljük nyomát a helyi romák kirekesztettségének és etnikai alapú diszkriminációjának sem. A két csoport közötti határok azonban ebben a periódusban is igen merevek.

A település korábbi együttélési gyakorlatában a cigány félről formált kép a tényleges tapasztalatokkal megegyezően egyértelműen pozitív volt. A gazdasági kapcsolatok nem a patrónus–kliens viszonyrendszerre alapozódtak, miután a helyi lakosság jelentős része nem a mezőgazdasági tevékenységre, hanem a bányászatra és az ipari munkára alapozta megélhetését. Bár a szocializmus időszakában a helyi cigányok is végeznek mezőgazdasági munkát, de nem a helyi magyarok amúgy is szűkös munkaigényű háztáji gazdaságában, hanem summásként az Alföldön. A patrónus–kliens viszony máshol ismert formái Csernelyben nem a munkafolyamatokhoz kötődően jöttek létre [15], hanem a műrokonsági formákon keresztül jutottak fontos szerephez.

Miután a helyi romák jelentős részének a többségi életvezetési modellhez való alkalmazkodása sikeres volt, a szocialista modernizáció időszakában a foglalkoztatási és lakáskörülményeikben, mindennapi tevékenységükben integrálódtak a többségi társadalomba, a cigányok és a helyi magyarok viszonyának alakulásában nem az etnikai, hanem a társadalmi dimenzió vált meghatározóvá [16]. Napjainkban a bevándorló romákkal szemben tanúsított etnikai diszkrimináció, az interetnikus feszültségek, a romákkal szembeni csoportattitűdök alapvető megváltozásáról tanúskodnak. Mára a cigány–magyar egymás mellett élés valóságának alapstruktúráját az aszimmetrikus természetű viszonyulások jellemzik. A többségi magyarság a betelepülő cigány etnikummal szembeni beállítódásaiban a lefokozás, eltávolítás, a saját csoport másik fölé helyezése, a másik rutinszerű leértékelése válik a csoportközi viszonyokban születő attitűdök lényegi vonásává [17]. A többségi magyar oldal részéről fokozatosan kialakul egy modelljellegű magatartásforma a cigányokkal szemben, amelynek egyre inkább jellemzőjévé válik a távolságteremtés, a távolságtartás és a kirekesztés. A magyarok egzisztenciális, morális elsőbrendűsége a csernelyi helyi társadalomban mára az etnikai különbségtételt megalapozó tapasztalattá vált, míg korábban nem volt generációkon átívelő szerepe ennek a beállítódásnak. A változás szoros összefüggésben áll azzal a ténnyel, hogy a bevándorló cigányok „civilizációs” deficitjét saját kultúrájuk fölértékelése ellensúlyozza. A kirekesztési stratégiák, cigányokkal szembeni diszkriminatív viselkedések mindaddig termelődnek és fennmaradnak, amíg a nagyfokú kulturális különbség mindennapi tapasztalatként élhető meg a magyar lakosság számára.

A magyar–cigány együttélés korábbi, tradicionális mintái – a megváltozott strukturális feltételek között – fokozatosan veszítették el érvényességüket. Az eddigi állapotok megváltozását a többségi csoport veszélyeztettségként éli meg, s ez még inkább az elzárkózást, a másik csoportról kialakított negatív képet, az önkép pozitív jellegét erősíti [18]. Jelen pillanatban a két etnikum között húzóódó határok újra kijelölése folyik, ez összekapcsolódik

a cigány/nem cigány fogalmának és jelentéstartalmának újradefiniálásával, amely mindkét csoport számára a társadalmi stabilitás megőrzésének gyakorlati értékű eszközeként funkcionál.

3. A cigány–magyar lakosok közötti konfliktus hatása a projekt megvalósítására

A teljes lakosságra kiterjedő kérdőíves felmérésből kitapinthatók a helyiek projekttel kapcsolatos beállítódásai. A lakosság minden részközösségében megfigyelhető a Biomassza projekt pozitív megítélése. Bár az előregedő magyar népesség jelentékeny hányada nem kívánt részt venni a válaszadásban, a település lakóinak túlnyomó többsége egyfelől a falu megújulásának kihagyhatatlan lehetőségét, másfelől a saját élethelyzet jobbra fordulását egyaránt a projekt lehetséges következményének gondolja, annak ellenére, hogy a lekérdezés időszakában a projektre vonatkozó információk meglehetősen hiányosak voltak. Ha a kérdőíves felmérésnek a falu mai állapotát, viszonyait megítélő adatait tekintjük, a válaszok egy általános reménytelenséget tükröznek, apátiával telítettek. A falu megfordíthatatlannak tűnő előregedése, az egzisztenciális bizonytalanság, a súlyos munkanélküliség, az állandó lopások, betörések általában is a közbiztonság teljes hiánya, az iskola bezárása, a polgármesteri hivatal csődhelyzete erősíti ezt a beállítódást. Ez a kilátástalan helyzet a válaszadók szerint egyértelműen a település „elcigányosodásának” következménye. Másként fogalmazva: a Biomassza projekt sikerét legalapvetőbben befolyásoló tényező a cigány–magyar együttélés konfliktusaiból származik. A nem roma lakosság szerint a biomassza alapú hőtermelő rendszer megvalósításának a legfőbb akadályát a betelepülő cigányok jelentik, hiszen életvezetési elveik és gyakorlatuk egyértelműen a megvalósíthatóság ellen hat. Először is az innovatív fejlesztés következtében létrehozandó infrastruktúrát látják veszélyeztetve, lopásokat és rongálást feltételezve. Látható tehát, hogy a vélekedésekben a mindennapi élet mai gyakorlatában megfigyelhető szigorú elkülönülés/eltávolítás a magyarok és nem törzsköcs cigányok között egyértelműen rávetítődik a projekt sikerének megítélésére. A betelepülő helyiek által problémás életvitelűnek tartott roma családok arányának feltételezett további növekedése erősíti a helyi társadalom konfliktuspotenciáljának megemelkedését, egyúttal még inkább teret ad a túlátlánosító, minden problémáért az általában vett romákat felelőssé tevő gondolkodásmódnak. Ez a vélekedés egyre inkább megszünteti a nem roma lakosság megítélésében a határokat az integrált helyi roma csoport és a fizikailag és mentálisan egyaránt szegregált beköltözők csoportja között, és hajlamos őket egybemosni. Ennek következménye a helyi magyarok és roma csoportok közötti bizalmatlanság további mélyülése és a csoportok közötti feszültség eszkalálódása lenne, ami jelentékenyen veszélyeztetné az innovatív projekt megvalósíthatóságát. További tényező, amely nehezíti ennek a fejlesztési projektnek a realizálását, az önkormányzati vezetés és a betelepült roma családok közötti igen feszült viszony. A falu első számú vezetője, aki évekkal ezelőtt felvette a megújuló energiára alapozott fejlesztés ötletét, a biomasszára épülő hőenergetikai rendszer helyi bevezetésének legfőbb támogatója. A korábbi vezetéssel ellentétben polgármesteri tevékenységének meghatározó aspektusa a falu által „problémásnak” tekintett betelepült roma családokkal szembeni konfliktusok felvállalása. Ezek a konfliktusok abból adódnak, hogy a polgármester határozott lépéseket tesz annak érdekében, hogy ezek a családok is betartsák az együttélés szabályait. Ennek következtében az allochton roma lakosság körében rendkívül népszerűtlen. A gyakran heves reakciókat kiváltó összeütközések az érintett családok szemében etnopolitikai megítélést kapnak, ezek a családok cigányellenes-

nek, sok esetben rasszistának bélyegzik a polgármestert, aki ugyanakkor a tősgyökeres csernelyi cigány családokkal jó kapcsolatokat ápol. Feltételezhető, hogy ennek következtében a Csernelyre betelepülő roma családok minden olyan kezdeményezést, amely az önkormányzati hivatalhoz, a polgármesterhez tevékenységéhez kötődik, élesen ellenezni fognak, míg a helyi társadalomba integrálódott cigány családok támogatni fogják azt. A mai csernelyi lokális társadalom legégetőbb konfliktusai a magyar–cigány együttélés korábbi gyakorlatának alapvető megváltozásával hozhatók kapcsolatba. A falu jövőjét meghatározó bármely fejlesztési projekt felelősen nem tervezhető a feltételrendszer átfogó tanulmányozása, a szociokulturális rendszer vizsgálatán alapuló hatástanulmány elkészítése nélkül.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 „A felsőoktatás minőségének javítása kiválósági központok fejlesztésére alapozva a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területein” című projekt keretében az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Irodalom

- [1] John Van Willigen: *Applied Anthropology: An Introduction*. Third Edition, Bergin-Garvey, 2002.
- [2] Szemmelweis Tamásné–Kovács Helga–Koós Tamás: *Biomassza szerepe a kistelepülések hőenergia ellátásában*. A Miskolci Egyetem Közleményei, Anyagmérnöki Tudományok, 36. kötet, 81. füzet 131–141.
- [3] Biczó Gábor: *Egy technikai innovációs modell szociokulturális feltételrendszerének antropológiai elemzése: a csernelyi biomassza projekt esete*. Szellem és Tudomány, 2012. 1.
- [4] Biczó Gábor: *Egy technikai innovációs modell szociokulturális feltételrendszerének antropológiai elemzése: a csernelyi biomassza projekt esete*. Szellem és Tudomány, (2012) 1.
- [5] Szabó-Tóth Kinga: *Csernelly esete a biomasszával. Csernelly energiagazdálkodási modelljének kidolgozását megalapozó lakossági felmérés eredményeinek bemutatása*. Szellem és Tudomány, (2012) 1. szám
- [6] Nagy Károly: *Ózd város és környéke. Kistérségi helyismereti olvasókönyv*. Ózd, 1999.
- [7] Szabó-Tóth Kinga: *Csernelly esete a biomasszával. Csernelly energiagazdálkodási modelljének kidolgozását megalapozó lakossági felmérés eredményeinek bemutatása*. Szellem és Tudomány (2012). 1. szám
- [8] Dobosy László. F.: *Ózd és térsége*. Budapest, 2003.
- [9] Nagy Károly: *Somsálybánya története 1900–1980*. Miskolc, 1985.
- [10] Szuhay Péter: *Utóparasztosodó cigányok az északkelet-magyarországi régióban*. Phralipe, (1993) 1. szám pp. 3–7.
- [11] Havas Gábor: *A kistelepülések és a romák*. In: A cigányok Magyarországon. Glatz Ferenc (szerk.) Budapest, 1999. pp. 163. *Utóparasztosodó cigányok az északkelet-magyarországi régióban*. 205.
- [12] Fosztó László: *Szorogás és megbélyegzés: a cigány–magyar kapcsolat gazdasági, demográfiai és szociokulturális dimenziói*. In: Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, 2003. pp. 83–107.
- [13] Durst Judit: *„Innen az embernek jobb, hogyha meg is szabadul”. Megélhetési stratégiák egy kislelkes cigány közösségben*. Esély 4. (2002)
- [14] Ladányi János–Szelényi Iván: *A kirekesztettség változó formái: közép- és délkelet-európai romák történeti és összehasonlító szociológiai vizsgálata*. Budapest, 2004.

-
- [15] Oláh Sándor: *Cigány–magyar kapcsolatok. (A többségi magyarság cigányképének vizsgálata Homoródmáson.)* Antropológia Műhely 1. (2003) pp. 117–127.
- [16] Oláh Sándor: *Cigányok és magyarok egy székely faluban.* Magyar Tudomány, 42. évfolyam (1997), 6. szám, pp. 741–749.
- [17] Oláh Sándor: *Cigányok és magyarok egy székely faluban.* Magyar Tudomány, 42. évfolyam (1997) 6. szám p. 741–749.
- [18] Kürti László: *Etnikai viszályok és többszólamú önazonosság: néhány antropológia gondolat az önazonosságról.* Korunk, V. évfolyam (1999) 1. szám p. 91–99.